

Kemija

Alkeni

Pridobivanje alkenov

a) Iz alkanov s krekingom (alkan $\xrightarrow{\Delta}$ alken) Gre za razpad (cepitev) C-C vezi- Nastane pri določeni temperaturi, katalizatorju in pomajkanju zraka.

b) Z eliminacijo:

- **vode iz alkohola**-dehidrizacija (alkohol $\xrightarrow{\text{kislina H}_2\text{SO}_4}$ alken)
- **ogljikovega halogenida iz halogenalkana** ($\text{R-CH}_2\text{-CH}_2\text{-Br} \xrightarrow{\text{(KOH/-HBr)}}$ RHC=CH_2)
- **halogena iz dihalogen alkana** ($\text{CH}_3\text{-CHBr-CHBr-CH}_3 \xrightarrow{\text{(Zn /-ZnBr}_2)}$ $\text{CH}_3\text{-CH=CH}_2$)

Lahkote eliminacije je odvisna od jakosti vezi C-halogen (najlažje poteče pri jodu, najtežje pri fluoru), strukture molekule (najlažje pri terciarnih halogenidih, najtežje pri primarnih. Vzoredna reakcija je substitucija, saj se atom halogena lahko zamenja s hidroksilno ali katero drugo skupino

c) Hidrogeniranje alkina ($\text{CH}\equiv\text{CH} + \text{H}_2 \rightarrow \text{CH}_2=\text{CH}_2$)

Reakcije alkenov

Tipične reakcije alkenov, so adicije na dvojne vezi.

a) Adicija halogenov (Predvsem Br in Cl, reakcija s F je preveč burna, ker razpadejo molekule, pri J pa poteče težko ali sploh ne)_halogena se vežeta na sosednja C atoma- nastanejo vicinalni dihalogenidi ($\text{CH}_3\text{CH}_2=\text{CH}_2 \xrightarrow{\text{(Br}_2/\text{CHCl}_3)}$ $\text{CH}_3\text{CHBr-CH}_2\text{Br}$)

b) Adicija vodika na alkene (hidrogeniranje): za potek je potreben katalizator (platina, paladij nanosena na porozen nosilec npr. oglje): ciklopenten $\xrightarrow{\text{H}_2 / \text{(Pd/C)}}$ ciklopentan

c) Adicija vodikovih halogenidov: heks-3-en $\xrightarrow{\text{(H-F)}}$ 3-fluoroheksan

Ta adicija na nesimetrične alkene lahko daje dva produkta. Primer:
propen + HCl

1.) 1 kloro-2- metil propan

2) 2kloro-2-metilpropan –glavni produkt

Vendar ob upoštevanju Merkovnikovega pravila (H se veže na tisti C atom, ki ima že prej več H atomov) bo se odločimo za 2. možnost, kjer nastane glavni produkt.

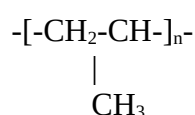
d) Oksidacija s KMnO_4 (vijoličen; močan oksidant ki druge oksidira, sebe pa reducira; z njim dokazujemo nenasičenje):

- v kislem: $\text{H}_2\text{C} = \text{CH}_2 + 2\text{KMnO}_4 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{CH}_2\text{OH}-\text{CH}_2\text{OH} + \text{MnSO}_4$ (brezbarven) + K_2SO_4
- v bazičnem: $\text{H}_2\text{C} = \text{CH}_2 + 2\text{KMnO}_4$ (vijoličen) + $\text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{CH}_2\text{OH}-\text{CH}_2\text{OH}$ (brez barven) + $\text{MnO}_2 + \text{KOH}$ (rjavocrna oborina)

e) Adicija vode na alkene (ker je voda šibka kislina je treba reakcijo katalizirati z možno kislino, npr žveplovo) $\text{H}_3\text{C}-\text{CH}=\text{CH}_2 \xrightarrow[\text{H}_2\text{SO}_4]{\text{H}_2\text{O}} \text{H}_3\text{C}-\text{CHOH}-\text{CH}_2\text{H}$
Ta reakcija je pomembna za pridobivanje alkoholov. Tudi tukaj velja Markovnikovovo pravilo, zato ne morem pridobivati primarnih alkoholov razen etanola.

f) Adicija alkohola na alkene: nastanejo etri

g) Polimerizacija-adicijska reakcija, ki poteče verižno. Ena molekula alkena reagira z drugo, nastali vmesni produkt pa reagira s tretjo....

□□□□□□□□□□□□

To so alkene ki imajo v molekuli dve dvojni vezi (če jih imajo več so polieni). Glede na lego dvojnih vezi jih delimo:

- **izolirane** (dvojne vezi so dovolj daleč narazen, da ne vplivajo druga na drugo)
- **konjugirane** (loči jih le ena enojna vez) $\text{CH}_2=\text{CH}-\text{CH}=\text{CH}_2$
- **kumulirani** (dvojni vezi sta zaporedoma vezani) $\text{CH}_2 = \text{CH}_2$

Konjugirane dvojne vezi:

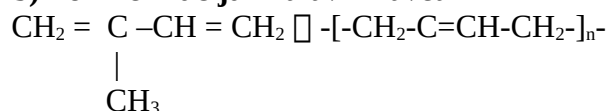
a) Elektrofilska adicija: Adicije na 1,3 diene lahko potekajo na eni od dvojnih vezi (mesta 1,2) ali prek celotnega sistema (mesta 1,4)

buta-1,3-dien $\xrightarrow{\text{Br}_2}$ 1,2 dibromobut-3-en + 1,4 dibromobut-2-en

Pod ostrejšimi pogoji (60 °C) je več tega

Pod milejšimi pogoji (25 °C) je več tega

b) Polimerizacija – naravni kavčuk

c) Kopolimerizacija več nasičenih spojin se združi in polimerizira – umetni kavčuk

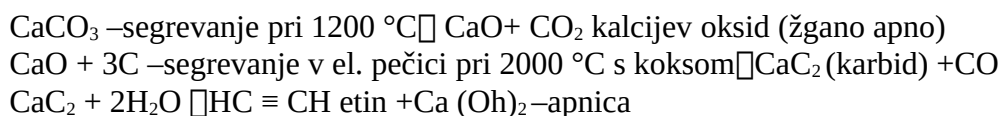
Alkini

Značilnosti

- Splošna formula: H_nH_{2n-2}
- Trojne vezi
- končnica -in
- hibridizacija sp
- linearna oblika, koti 180° (1 δ in 2 π vezi)
- Alkini so manj reaktivni kot alkeni, ker je trojna vez krajša od dvojne (enojna je najdaljša), kar pomeni večji privlak med C atomi in zato se ta vez težje razcepi za razcep je potrebne več energije.

pridobivanje alkinov

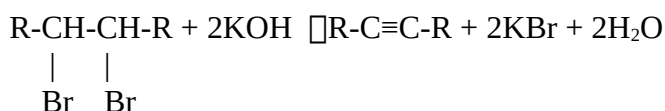
a) Industrijsko pridobivanje etina ali adetilena iz kalcijevega dikarbida

b) Kreking (iz večjih nasičeni spojin, dobimo manjše nenasičene ali nasičene)

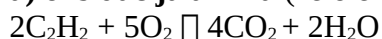
c) Eliminacija halogenov (laboratorijska priprava)

Značilne reakcije

Značilne reakcije so :adicije, reakcije z močnimi bazami, v katerih nastopajo alkini kot kisline.

a) oksidacija alkina (zelo eksotermna)

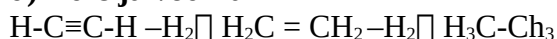
b) elektrofilna adicija vode

$H-C \equiv C-H + H_2O \xrightarrow{H_2SO_4/HgSO_4} H-CH=CH-H$ premestitev $\rightarrow CH_3-CHO$ etanal (premetitev) ravnotežje premaknjeno proti aldehidu in je aldehid končni produkt-tavtomerija

c) adicija vodikovega halogenida

$H-C \equiv C-H \xrightarrow{HBr} H_2C=CHBr$ /počasi-alkani niso reaktivni $\rightarrow H_2C=CHBr \xrightarrow{HBr} H_3C-CHBr_2$ (pri vezavi H-ja spet upoštevamo Markovnikovo pravilo)

d) Adicija vodika

e) polimerizacija

$\text{H-C}\equiv\text{C-H}$ ---polimerizacija $\square$ ali

f) Zamenjava H s kovino (elektrofilna substitucija) –nastane zaradi kislega karakterja
 $\text{R-C}\equiv\text{C-H} + \text{Cu}^+ \square \text{R-C}\equiv\text{CCu} + \text{H}^+$

Areni $\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$

$\square\square\square\square\square\square\square\square$

- Enaka zgradba kot benzen
- Vezi so enakovredne (zato krogec)
- Sp^2 hibridizacija –trikotna zgradba 120°
- $6\pi e^-$ so delokalizirani $\square$ π vezi so prste-tvorijo oblak $\square$ posledica: so manj reaktivni kot alenkni

$\square\square\square\square\square\square\square\square$

- Cikloheksen + $\text{H}_2 \square$ cikloheksan (eksotermna reakcija, $\Delta H = -120 \text{ kJ/mol}$)
- Cikloheksa-1,3-dien + $2\text{H}_2 \square$ cikloheksan (eksotermna, $\Delta H = -232 \text{ kJ/mol}$)
- Cikloheksa-1,3,5-trien + $3\text{H}_2 \square$ cikloheksan (eksotermna, $\Delta H = -208 \text{ kJ/mol}$)

$\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$ - Vsebujejo enega sli več aromatskih obročev ($4n$ -št. obročev + 2) π elektronov; velika nasičenost C-saje pri gorenju, ne reagirajo kot prave nenasičene spojine

a) Strukturirani derivati benzena:

- **Fenol** (obroč+OH)
- **amilin**=fenilamin (obroč+ NH_2 ; barvilo)
- **Benzojska kislina** (obroč+C=O-OH)
- **Klorobenzen** (obroč+Cl)

b) Kondenzirani aromatski sistem:

naftalen: C_{10}H_8

antracen: $\text{C}_{14}\text{H}_{10}$

c) Heterociklične spojine z aromatskim značajem

□□□□□□□□□□

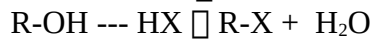
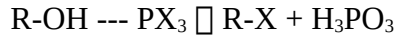
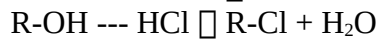
- Uporabljajo se za topila, anestezijo
- Delujejo kot potisni plini (nenasičeni □CFC) □ uničujejo ozon (ozonske luknje)
- So brezbarvni plini, tekočine
- Netopni v vodi (so pa v organskih topilih)
- Kloridi imajo manjšo gostoto kot voda, bromidi, jodidi pa večjo
- Večja je molekula, višje je vrelišče

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

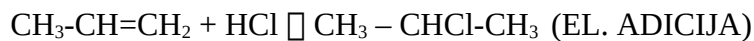
- Višja vrelišča
- Simetrične molekule

□□□□□□□□□□

a) iz alkoholov

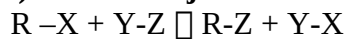

b) iz alkenov

□□□□□□□□□□

a) Substitucija

R-X	Nukleofil	Prozvod	Ime
}	OH ⁻	R-OH	Alkohol
	RO ⁻	R-OR	Eter
}	HS ⁻	R-SH	Tiol
	RS ⁻	R-SR	Tioeten
	S ⁻²	R-SR	Tioeten
	CN ⁻	R-CN	Nitril
	NH ₃	R-NH ₂	Primarni
	NH ₂ R	RNHR	Sekundarni
	NB ₃	R-NR ₂	terciarni

□□□□□□□□

R-OH splošna formula

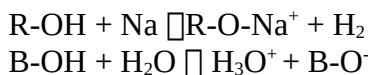
- glede na C atom na katerega so vezani
    - primarni
    - sekundarni
    - terciarni
  - glede na št. OH skupin
    - 1 OH = ol
    - 2 OH = diol
    - 3 OH = triol
    - več OH = poliol
  - glede na radikal
    - alifatski
    - aromatski (posredno/neposredno vezan na obroč)
- Hidroksi
Dihidroksi
Trihidroksi

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Tališča, vrelišča, gostota so odvisni od :

- Privlačnih sil med molekulami: Bolj so molekule polarne, večje so privlačne sile med njimi in več energije porabimo za razcep (večja so torej vrelišča in tališča)
- Relativne molekulske mase: Večja je Ar, več molekulskih vezi lahko tvori in višja so tudi vrelišča in tališča
- Oblike molekul (razvejanosti): ravna veriga lahko tvori več vezi kot razvejana, zato so tudi V, T in G večja
- Topnost alkoholov: je kombinacija alkana (nepolaren) in vode (polarna) □ v vodi se topi zaradi vodikovih vezi (več je OH skupin, bolj so topne)
- Daljši kot je radikal bolj prevladuje nepolaren značaj molekula (manj topne)

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

□□□□□□□□□□□□□□□□

a) Adicija vode na alkeni (alken + voda □ vodna para 330-350 °C. pritisk, H₂SO₄, oksidi Al □ alkohol) Pazi na Markovnikov!!!

b) Hidroliza alkil halogenidov (nukleofilna substitucija) R-X + OH⁻ (aq) – segrevanje □ R-OH + x⁻ (aq)

c) Redukcija aldehydov in ketonov 1.) propanal $\xrightarrow{-LiAlH_4}$ primarni alkohol 2.)
propanon $\xrightarrow{-LiAlH_4}$ sekundarni alkohol

d) Flumentacija glukoza $\rightarrow$ CO_2 + etanol + energija

e) Iz nafte

□□□□□□□□□□

1. Oksidacija

primarni $\rightarrow$ aldehydi $\rightarrow$ karboksilna kislina $\rightarrow$ $CO_2 + H_2O$

sekundarni $\rightarrow$ ketoni $\rightarrow$ kislina $\rightarrow$ $CO_2 + H_2O$

terciarni $\rightarrow$ posebni pogoji-sežig, močan oksidant $\rightarrow$ $CO_2 + H_2O$

2. Dehidratacija (odcep vode iz alkoholov-najlažje poteče pri terciarnih, bolj reaktivni)

$CH_3CH_2OH \xrightarrow{-H_2SO_4} CH_3CH_2OH_2 \text{ ----}$

1. ---- temp $> 170^\circ C \rightarrow H_2C = CH_2$,

2. ---- temp $< 170^\circ C$, pribitek etanola $\rightarrow C_2H_5O - SO_3H$

3. ---- temp $< 170^\circ C$, pribitek kisline $\rightarrow C_2H_5 - O - C_2H_5$

3. Etenje (alkohol + alkohol $\rightarrow$ eter -O- + voda)

4. Etenje (Alkohol + kislina $\rightarrow$ ester -COO + voda)

□□□□□□

Ar (aromatski obroč) -OH

□□□□□□□□□□

Vrelišče, tališče:

- narašča z večanjem št. OH skupin
- bolj simetrična molekula se težje raztopi (višje T in V)
- so bolj kisli od alkoholov (Ker so πe^- in O skupaj delokalizirani zelo radi oddajajo svoj proton, kar jih naredi bolj kisle) fenol + voda $\rightarrow H_3O^+ + \text{benzen-O}^-$

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

a) iz natrijevega benzensulfanata

$\text{benzen-SO}_3\text{Na} + \text{NaOH} \rightarrow \text{benzen-OH} + \text{Na}_2\text{SO}_4$

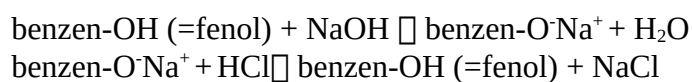
$\text{benzen-OH} + \text{NaOH} \rightarrow \text{benzen-O}^- \text{Na}^+ + \text{H}_2\text{O}$

$\text{benzen-O}^- \text{Na}^+ + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{benzen-OH} (= \text{fenol}) + \text{NaHSO}_4$

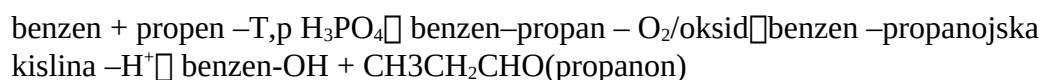
b) iz klorobenzena

$\text{benzen-Cl} + \text{Na OH} \rightarrow \text{benzen-OH} (= \text{fenol}) + \text{NaCl}$

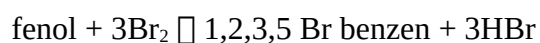

c) Industrijsko pridobivanje

□□□□□□□□□□

a) Bromiranje fenola

Dokaz fenola v odpadnih vodah: bromovica + raztopina fenola

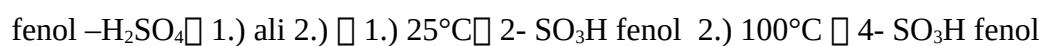
b) Nitriranje fenola

pri sobni temp: fenol $\xrightarrow[\text{HNO}_3]{-2\text{O}}$, 25°C □ 1.) ali 2.)

- 1.) 2NO₂benzen (1hidroksi 2 nitrobenzen): Bolj hlapen
- 2.) 4NO₂benzen (1hidroksi 4 nitrobenzen): Manj hlapen

c) Sulfeniranje fenola

d) Oksidacija

